

KÄNSLOR, SAMTAL, INTERVJUER

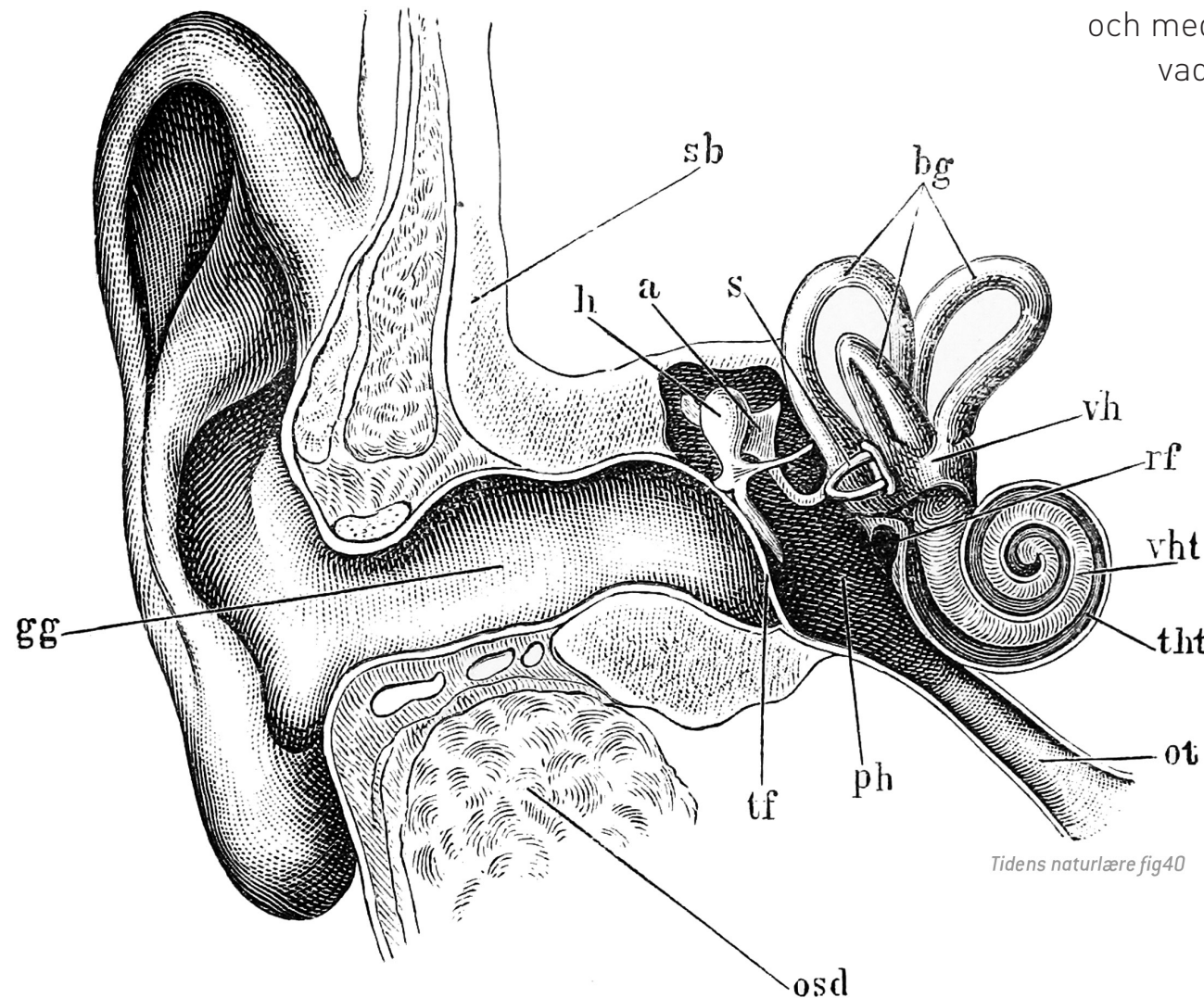
Vad betyder det att förhålla sig till det någon berättar för mig som ett uttryck ett slags symptom? Och hur skiljer detta observerande sig från att ta det någon säger på allvar och låta sig beröras av det som sägs? Kan man över huvud taget förstå en människa utan att låta sig beröras av det hon säger? Camilla Kronqvist diskuterar olika sätt att förhålla sig till den person hon intervjuar som forskare.

Text: Camilla Kronqvist

H

ar du tänkt på hur ofta känslor är en del av våra samtal med varandra? Dels uttrycker vi våra känslor direkt: "Jag blev så arg...", "Oj, vad jag blev glad...". Dels berörs våra känslor mer indirekt, som då vi tar fasta på känslors kroppsliga uttryck; "När han sa så där så började jag koka...", "Jag svävade på moln..." eller beskriver en situation på ett sätt som ger uttryck för en känsla: "Det var ledsamt att höra att...", "Vad nonchalant av honom att inte hälsa på dig". Vi kan också beskriva hela samtal som om de hade en viss känslomässig färg. Vi talar om dämpade och livliga stämningar, om intensiva, fascinerande eller öppenjärtiga möten och om svårigheten att överhuvudtaget komma till tals och det pinsamma i att inte komma på samtalsämnen.

Dessa känslans olika roller och uttryck i mellanmänskliga samtal står i fokus för ett av de tvärvetenskapliga forskningsprojekt jag deltar i, där ett konkret delmål är att gemensamt skriva en handbok om känslor i den människovetenskapliga forskningsprocessen. I den kommer vi att diskutera hur vår förståelse av andra förutsätter känslomässiga reaktioner, men också hur känslor kan förhindra att vi förstår vad som sägs. För att forskningsintervjun ska vara fruktbar krävs t.ex. att samtalet präglas av medkänsla och tillit, och en filosofisk uppgift är här att klargöra vad som inbegrips i detta. Att visa medkänsla handlar t.ex. inte i första hand om att intervjuaren har en viss inre upplevelse. Forskningsintervjun kräver även att vi till stora delar reagerar på ett samstämmigt vis med vad den andra berättar – att förstå det sorgliga i det någon berättar är att själv slås av det sorgliga i berättelsen. Här konfronteras vi även med frågan om hur vi ska förstå situa-

Tidens naturlære fig40

Sökandet efter en psykologisk förklaring för lätt med sig risken att psykologisera den andra på ett sådant sätt att jag förbiser, eller till och med blir blind för, vad hon vill säga.

tioner där den intervjuade reagerar på sätt som inte motsvarar intervjuarens egen reaktion. När riskerar det faktum att den jag intervjuar reagerar på ett för mig främmande sätt att göra mig blind för den andra? Hur förhindrar jag att jag fastnar i min egen förståelse av vilka situationer som kräver eller framkallar vilka känslor?

En konkret förhoppning i projektet är att komma bort från tanken att känslor är inre upplevelser som ger upphov till yttre beteenden. Forskaren som stöter på en situation där den intervjuade reagerar på ett för forskaren oväntat sätt tänker sig t.ex. att frågan "Varför reagerade hon så upprörd?" måste besvaras med hänvisning till ett psykologiskt tillstånd, "upprördheten" som orsakade den uppkomna reaktionen.

Förstår vi frågan på det här sättet följer vi omedvetet ett traditionellt psykologiskt grundantagande om att vi talar om känslor, eller talar över huvud taget, för att *förutsäga* och *förklara* andra människors beteende. Ett annat sätt att förstå frågan "Varför?" är att undersöka den oväntade reaktionen ur olika *meningsperspektiv*. Snarare än att fokusera på frågan "varför förstår hon situationen så här" är då den viktiga frågan "Hur förstår hon situationen?" och "Vad innebär det att förstå situationen på det här sättet?" Istället för att söka efter orsaker till upprördheten som ett isolerat fenomen, kunde vi här också tala om att bli på det klara med vilka skäl den intervjuade har för att bli upprörd. Vad handlar hennes upprördhet om?

I vissa situationer finns det förstås skäl att söka psykologiska förklaringar till någons ord. Däremot bär sökandet efter en psykologisk förklaring lätt med sig risken att psykologisera den andra på ett sådant sätt att jag förbiser, eller till och med blir blind för, vad hon vill säga. Det här kan dels innebära att jag blundar för vad hennes känsla berättar om *situationen* hon beskriver. Gör jag känslan till en privatsak för den andra, utesluter jag möjligheten att den situation som vi talar om eller befinner oss i, i själva verket är upprörande, och att jag, som forskare, också borde uppröras av det som drabbat den intervjuade. Det här kan även göra mig blind för hur *den andra* själv förstår sig och sin känsla. Medan hon t.ex. ser sin upprördhet som en naturlig reaktion på en orättvis situation, gör jag det orättvisa i situation till en aspekt av hennes upprördhet.

Risken att bli blind för den andra på det här sättet är viktig att hålla i åtanke, i synnerhet som det främst är i situationer där det inte finns en känslomässig kontaktyta mellan mig och den jag samtalar med som jag upplever ett behov av att *förklara* varför den andra känner på ett visst sätt, d.v.s. annorlunda än jag. Då jag inte upplever ett känslomässigt avstånd till den andra – vi skrattar åt och blir bestörta över samma saker – noterar jag för det mesta inte de känslor som animerar vårt samtal. Det är då vi inte engageras på samma sätt i en fråga som det den andra säger framstår som ett uttryck för hennes känslor. Det är ett uttryck för en viss känslomässig blindhet för *mig själv* – både som människa och som forskare – att jag inte lika spontant tänker på mina egna reaktioner som avvikande, eller som uttryck för en känsla överlag. ■